

La paraula,

una literatura d'acollida per a l'infant

I

*La paraula és com un segon bressol
per a l'infant i l'acull així
que neix. Els seus renous el gronxolen
i li encomanen assossec.*

La literatura oral per a les primeres edats, també anomenada petita literatura oral, està formada, al meu entendre, per tot un caramull de produccions verbals, també anomenades peces, filles de la llengua i la cultura que els han servit d'adob.

Donada la curta edat dels seus destinataris, l'adult les hi ofereix buscant el plaer de la comunicació (verbal i auditiva, però també corporal i gestual), cercant la col·laboració de tots els sentits), i ho fa amb ganes d'establir entre ambdós lligams durables i ocasions per arrelar-se en una cultura i en un grup o comunitat.

II

*Com el coc a la cuina
cerca els ingredients
més adequats per cuinar
el plat més saborós,
així en la parla, l'adult
busca les paraules
que millor expressen allò
que sent per un infant.*

Però ni el mot més dolç, ni el més sonor, ni el més expressiu i afectuós sabria transmetre a l'infant el sentiment que amaga el gest que acompanya la moixaina que li adreça l'adult si no li arribés amb l'emboïllament de la literatura. La literatura, i especialment la poesia que tan present és dins les peces de la petita literatura oral, senten predilecció per jugar amb els mots de manera diferent a com ho fa el llenguatge quotidià.

Ella, la literatura, sent debilitat per les paraules i les expressions que per la seva poèticitat es mostren especialment dotades per produir plaer, tant a l'emissor com al receptor.

III

*Cada llengua,
cada cultura i comunitat,
posseeix un nombre important de peces
literàries.*

Anomenem repertori el conjunt de produccions verbals de la petita literatura oral. En formen part:

- les moixaines i jocs de falda, amb fórmula, etc.,
- les cançons de bressol, de tasca, per comptar, màgiques, amb argument, etc.
- els refranys, dites, endevinalles i entrebancallengües,
- les paraules que configuren un conte, juntament amb les seves inefables fórmules d'inici i de final, i les que s'hi troben a l'interior,
- les salutacions,
- la producció poètica.

Fent-ne ús, els homes i les dones de cada època, enriqueixim aquest repertori i fins i tot hi fem aportacions. Algunes queden restringides a l'àmbit familiar o veïnal; d'altres, en canvi, passen a formar part del ja ric i nombrós patrimoni col·lectiu.

IV

La petita literatura oral

La petita literatura s'ha guanyat merescudament el qualificatiu d'oral, ja que arriba al seu destinatari a través de la veu de l'emissor i, gairebé sempre, comptant amb la seva presència, sense intermediaris. «*Las palabras de la literatura son las palabras que se pronuncian en la intimidad y, antes que nada, deben devolvernos el rostro de los que amamos*» ens recorda Gustavo Martín Garzo.¹

L'infant que té la fortuna de jugar amb dites, filles de la tradició; de créixer enmig de contes acabats de versionar o nous de trinka, pren contacte, sense adonar-se'n, amb la llengua literària que, si hem de creure de nou les paraules de Gustavo Martín Garzo, és una de les portes d'entrada a la lectura. «A llegir – diu l'esmentat escriptor – se n'apren amb les orelles».²

Els estudiosos han organitzat el nombrós material que forma la petita literatura oral en dos grans grups, la petita literatura oral fixa i la mòbil.

La petita literatura oral fixa

En formen part: la poesia, el joc amb fórmula, el refrany, la dita, la cançó, el joc dansat, l'endevinalla, etc.

Els seus textos no accepten gaires variacions, car la capsa rítmica que els conté i els conforma s'encarrega de mantenir-ne l'estructura, el ritme, la sonoritat.

En la seva transmissió hi juga un paper important la cantarella que hi posa qui se'n serveix.

La petita literatura oral mòbil

En formen part tota mena de contes, a l'interior dels quals, nogensmenys, no és improbable trobar fórmules, cançonetes o altres petites peces d'origen oral que es mantenen força inalterables en el temps i l'espai de la narració.

Les paraules que s'usen per explicar un conte creixen i es multipliquen, s'esquitllen o es perden seguint la inspiració del que conta o les exigències del qui escolta.

V

Presència de petita literatura oral

La petita literatura oral es manté present en la quotidianitat dels infants, fins i tot en els moments i els llocs més insospitats.

Escena 1

Poesia

Al jardí, tres germans i la seva cosina

s'admiren de l'arribada d'una marieta i la saluden tot cantarelleant:

marieta vola, vola,
tu que portes camisola;
si m'ensenyes el camí del cel
et donaré pa i mel.

La tia, amatent, diu com aquell qui no vol la cosa, usant la mateixa cantarella de què s'han servit els infants:

marieta vola, vola,
amb la capa de setí,
l'enciam i l'escarola
et voldrien per robí.

L'escena s'ha repetit tantes vegades com ha aparegut una nova marieta, fins que els infants han après aquest poema de Miquel Descot com si es tractés d'una segona estrofa de la salutació inicial. Aviat les cantarellegen totes dues com si res, ignorants de la diferent naturalesa dels dos poemes, un de tradició oral fill de l'any tirurany, l'altre d'autor i contemporani.

Escena 2

Joc amb fórmula

Una dona, dues nenes dalt d'un tren cerquen distracció tot jugant a:

- Veig, veig.
- Què veus?
- Una coseta.
- De quin color?
- De color, de color...

Mancada de destresa verbal o per mandra de parlar, la més menuda de la colla intenta saltar-se els protocols parlats del joc, cada vegada que

li toca intervenir-hi, i pretén dir a mitges la fórmula introductòria. La mare i la germana gran no li perdonen la frivolitat i s'afanyen a fer-la-hi repetir. A les palpentes, balbucejant, la menuda acaba fent servir la fórmula fil per randa.

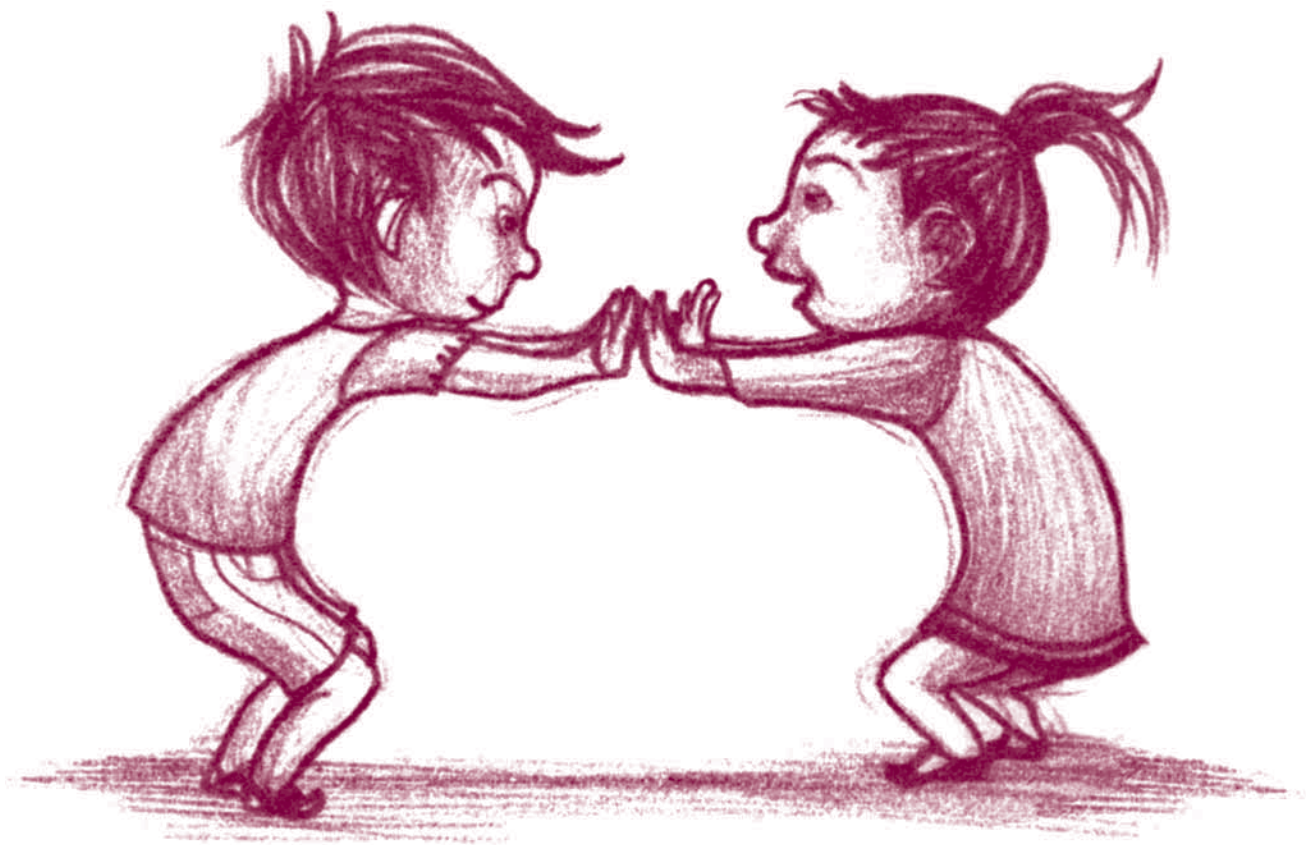
Les tres viatgeres arriben al seu destí amb la tranquil·litat de l'objectiu acomplert. El joc no ha perdut gens el seu sentit.

Escena 3

Conte

Una mare jove, a dalt de l'autobús, desgrana davant dels ulls i dins de les orelles de la seva filleta de dos anys el conte del *Patufet*. Mentre la nena gaudeix de la falda de sa mare, la dona li explica el conte. Ho fa a bon ritme, amb una entonació expressiva, i a la velocitat adequada; acompanyen els seus mots una gestualitat continguda (no oblidem que som en un transport públic) però convincent, i també uns petits silencis, que contribueixen a donar solera a l'explicació. Tots aquests elements distreuen per complet la receptora, i fan que el trajecte amb bus passi com una alenada d'aire. A poc a poc, la nena, convertida per poca estona en una fervent oient, es fa sensible a les connotacions que acompanyen la versió que li dedica la mare (encara és aviat perquè sàpiga que tota recreació literària oral és una experiència irreplicable).

Per impossible que sembli, a l'interior d'un autobús, un escenari ben poc intimista, narradora i narració s'han fos en un sol element. Fent ús de la paraula i el gest, canals a través dels quals s'efectua la comunicació poètica, la dona s'ha ficat dins el conte fins a formar-ne part indestriable, creant així un espai de ficció.

VI

A tall de reflexió

La literatura en general, i per tant també la petita literatura oral, existeix, ja ho hem vist, per la seva capacitat de produir plaer, tant al qui l'emet com al qui la rep. Sense ella no ens seria permès compartir històries imaginades, ni podríem ser convidats a experimentar realitats fictícies, ni ens fóra possible caminar per paisatges inèdits.

Però aquest no és l'únic factor que ens fa triar la literatura com a companya. Ni tan sols és el seu vessant plaent allò que ens en manté al costat.

Qui, si no ella i la paraula que la fa real, ens permet oferir un bressol fet de ficcions a l'infant que ve?

Qui si no ella ens mostra que una història, una cançó, un poema duren més enllà del temps que triguem a comunicar-los?

Qui si no ella ens ofereix la possibilitat d'emmarcar l'experiència, la nostra i la dels altres, gràcies a les estructures narratives que ens permet desenvolupar?

Ningú com ella ensenya
a viure.

Per això n'ofereix unes bones dosis als infants.

1. Gustavo Martín Garzo, en l'entrevista a punt de ser publicada en la revista *Tantàgora* núm. 2.
2. Gustavo Martín Garzo «Las pequeñas virtudes» a *El País* 17 d'octubre de 2005.
3. Miquel Desclot. *Bestiari de la Clara*. Barcelona: Edelvives, 1992.

Bibliografia

Poesia d'autor

ALBÓ, N. *M'ho ha dit el vent*. Columna, 1999
DESCLOT, M. *Bestiari de la Clara*. Baula, 1992
FONOLL, C. *Veus d'ocells*. Lynx, 2000
MANENT, M. *Espígot blau*. Barcanova, 1997
TEIXIDOR, E. *Quina gana tinc!* Cruïlla, 2005
XIRINACS, O. *Marina. Cavall de mar*. Barcanova, 1998

Poesia. Antologies

Recull de poemes per a petits i grans. Kairós, 1995
ROS, R. *Temps de poesia*. Timun Mas, 2001

Moixaines i cançons de bressol

A la sombra del olivo. Kókinos, 2005

Cuentos y canciones del Papagayo. Kókinos, 2005
Cuentos y nanas de baobab. Kókinos, 2005
ROS, R. *Moixaines d'infant*. La Galera, 2003
ROS, R. *Jo en sé una cançó per al meu nadó*. Timun Mas, 2000

Endevinalles

ALCOVERRO, C. *Fem música i juguem*. Barcanova, 2002
MOLERA, M. A. *Mira, mira i endevina*. Amalgama, 2004
ROS, R. *L'enigma de les endevinalles*. Timun Mas, 2003

Refransys

ROS, Roser. *No hi ha any sense refrany*. Timun Mas, 2003

Petita literatura oral mòbil

Llibres amb històries per explicar i compartir

ANDERSEN, H. C. *La princesa i el pèsol*. Barcanova, 2003
ANGUERA, M. *I ara, què ve?* La Galera, 2005
BRUHAC, J. *Les primeres maduïxes*. Olañeta, 1994
LÉVY, D. *L'Ernest*. Corimbo, 2000
PATACRUA. *Verlioka*. OQO, 2005
ROSEN, M. *Vamos a cazar el oso*. Ekaré, 2000
SCUDERI, L. *El que el llop li explica a la lluna*. Joventut, 2002
UMANSKY, K. *Una cadira per a l'osset*. La Galera, 2005
WARING, R. *La gallina famolenca*. Joventut, 2003